

Културна баштина Епархије горњокарловачке

Годину 1941. дочекала је Епархија горњокарловачка у сређеном стању. Попуњене све парохије, сређене прилке у Плашком, храмови снабдевени. Манастир Гомирије, Плашки, као и бројне градске и сеоске цркве биле су богате умјетничким сакралним предметима од велике вриједности. Ризнице катедрале и Епархије у Плашком и у манастиру Гомирију биле су изузетно богате. Ријетка је била црква, поготово у градовима које нису красили метални свјећњаци пред иконостасом, као и свјећњаци од племенитог метала у олтару. Од свега тог богатства није ништа остало. Из богате ризнице Епархије и цркве у Плашком спасено је само неколико металних сакралних предмета, док је сачувано од уништења доста икона, и неколико архијерејских митри. Да у почетку Другог свијетског рата, када је почело уништавање и пљачкање храмова, није стигла у ман. Гомирије и у Плашки група музеалаца из Загреба, на челу са професором Владимиром Ткалчићем, било би све уништено и разнешено. Професор Ткалчић је и прије рата одржавао везе са Плашким и Гомиријем, гдје је лично средио ризницу и архиву са библиотеком, па је био упознат са вриједностима које се тамо налазе. Успио је да добије дозволу да све што нађе пренесе у Загреб. Међутим и прије музеалаца стигли су у Плашки лопови, па је тако прије 20 година једна трикира пронађена у једној кући у Јосипдолу. Како су стизале у Загреб иконе из Сења, иконе и неки богослужбени предмети из западне Лике није утврђено. Вјероватно да су то доносили и продавали појединци, па и Њемачки и Талијански војници. У Загреб је пренесена 1941. године и Епископска библиотека из Плашког са око 6000 књига. Сачувано је и враћено нешто преко 4000 књига. Како је иза рата стварана нова библиотека за коју се залагао Епископ Симеон, са близу око 4000 свезака, књига и часописа, то је 1990. године била библиотека са око 8000 свезака. Катедрални храм Епископа костајничко-зринопоњског у Костајници, била је богато снабдевена. Красила су га дивни барокни иконостас, сакрални предмети од племенитих метала, нажалост осим икона није било скоро ништа спасено. Храм је прије рушења опљачкан а вриједне иконе бачене у оближњу шупу одакле се односе за Загреб.

Два најстарија духовна центра Епархије горњокарловачке су манастири Гомирије и Комоговина. Гомирије настаје на пријелазу између ХВИ и ХВИИ вијека, док Комоговина настаје крајем ХВИИ вијека. Ту је одмах и село Медак у Лици, гдје је доспио из манастира Рмањ у Босни, 1688. године дабробосански митрополит Атанасије Љубојевић (1688-1713) који ће постати први Архијереј Епархије горњокарловачке. Свакако да су прве сакралне вриједности донешене или набављене за ова црквена сједишта. Почетком треће деценије ХВИИИ вјека у манастиру Комоговини се оснива иконописна школа. Њен рад покреће јеромонах Арсеније, који је у манастир Комоговину дошао негдје са Приморја а можда и из Боке, гдје је већ постојала добра традиција иконографије. Сачувано је неколико икона из преиода рада ове школе.

У Другој половини ХХ вијека у Гомирије стиже из Кијева јеромонах Симеон Балвић који покреће рад познате гомирске иконографске школе. Он спрема и неколико својих ученика који ће послуже њега радити иконостасе по Епархији. Цркве по градовима красили су умјетнички иконостаси : Арсе Теодоровића (Карловац), Стеван Симић (Глина и Петриња), Бауер Јосиф (Госпић) чије су изложбе биле на изложби у Пешти. Иконе су радили и бројни други иконописци са стране, као и приучени домаћи

сликари. У неким црквама рађене су иконе под утицајем италокритске школе. Богати трговци су даривали цркве разним сакралним предметима, крстовима, иконама, одежама и свијећницама, од којег блага није скоро ништа остало.

Дуго времена Аустрија није дозвољавала подизање цркава од тврдог материјала, па су најстарије цркве биле брвнаре. Прва зидана црква је свакако црква манастира Гомирја с почетка треће деценије ХВИИИ вијека. Тек у другој половини ХХ либерализиновано је подизање православних цркава у Епархији. Гомирје је настало скоро цео вијек прије Епархије. У манастир се доносе Србуље, реликвије, крстови и други предмети. Гомирије је уточиште бројних свештеномонаха и монаха у току цијелог ХВИИ вијека с подручја Туске области. Средином ХХ вијека манастир Гомирје, према Грбићу има тридесетак свештеномонаха и монаха.

Запажена су настојања у подизању школа. Ријетко је који наш црквени простор запамтио толико покушаја са стварањем школа за свештенике као у Епархији горњокарловачкој. Средином ХВИИИ вијека Епископ Данило Јакшић отвара богословску школу у Метку. Она је дала неколико десетина свештеника од којих су неки били и истакнути црквени посланици. Богословија у Метку дала је највише свештеника, што је било од епохалног значаја за оно вријеме, када није још постојала Карловачка богословија. Иза смрти епископа Данила 1771. године, Аустријске су власти све у Метку уништиле, па је и тако кућа богословије, као и кућа Епископа биле су претворене у војни квартал. Још прије рада богословије у Метку, четрдесетих година 18. вијека Епископ Павле Ненадовић у Плашком ствара најприје централно училиште а затим, заједно са Епископом костајничко-зринопольским Алексијем Андрејевићем (1741-1749), ранијим митрополитом жичким, покреће рад школа за свештенике у Плашком и у Залужници крај Врховина.

Епархија костајничко-зринопольска постојала је од 1713. до 1771. године са сједиштем у Комоговини и у Костајници. Епархија је сачињавала претежно дијелове Епархије горњокарловачке, којој је 1771. године када је укинута Епархија костајничко-зринопольска, поново припојена заједно са манастиром Комоговином.

Епископ Алексије Андрејевић дао је у Костајници саградити дивну катедралу и двор. Катедрала чији је осмоугаони звоник носио утицај исламске архитектуре уништена је 1941. године.

Велика настојања на отварању школа показао је и горњокарловачки Епископ Петар Јовановић, благородни от Видак (1798-1806), касније Епископ банатски. Он отвара у Плашком школу за свештенике у којој је лично предавао са својим секретаром протођаконом Павлом Хацићем, да би потом у Плашком основао и српску школу за почетнике.

Када је 1809. године миром у Тилзиту основана Наполеонова Илирска покрајина, обухватила је и Епархију горњокарловачку. Тадашњи Епископ Мојсије (1807-1823)

Предлаже Маршалу Мармону да се у Епархији оснује 10 илирских школа а у сваком већем мјесту по један богословко-философски семинар. Ускоро престаје француска

власт а у Сремским Карловцима од 1794. године ради и чувена Карловачка богословија у чијем је издржавању учествовала и Епархија горњокарловачка. Епископ Лукијан Мушицки, истински просвјетитељ Горње Крајине, отвара по Епархији 80 српских народних школа. У Плашком отвара најприје припремни течај а потом и „Клерикалну школу“. Војна власт била је против просвећивања народа па и против народних школа. Ипак у другој половини ХВИИИ вјека отварају се школе у више мјеста, као у Глини, Петрињи, у Плашком, Госпићу, Оточцу и Костајници. Школе је издржавао народ преко свештеника али су осим других проблема искрсавале и материјалне тешкоће.

Култура баштина Епархије горњокарловачке у сакралним предметима и књигама, архивама и другим црквеним предметима само је дјеломично спашена. Са цијелог Кордуна, средње Лике од Плитвица према Грачацу, затим од Госпића према Србу и Зрмањи није спашено готово ништа. Банија, богата лијепим црквама, осим Петриње, Костајнице и нешто мало из Комоговине, остала је у рату без ичега. Осим поменутих црква одакле је дио блага спашен, још је спашено понешто из Оточца и западне Лике. Највише предмета од вриједности спашено је из манастира Гомирја, док је из Плашког спашено мало сакралног метала. Толико је тога било, да је и оно што је остало, представља сакрално и друго културно благо Епархије. Лукијан Мушицки који је резидирао у Карловцу своју је библиотеку поклатио Београду.

Сакрални предмети Епархије горњокарловачке враћени су у Карловац 17. јула 1990. године. Предмети су смијештени у депо Епархије који се налазило у приземљу зграде, специјално преуређеним за те потребе. У току је било и преуређење дијела зграде Епархије који је пруређиван за музеј Епархије горњокарловачке.

У Карловац је допремљено 29 рукописних књига (Гомирје је средином прошлог вјека имало 50), од ХИВ до ХИХ вјека, 16 комада старих штампаних српских књига, 170 богослужбених књига штампаних у Русији, затим 681 предмет икона, сакралног текстила, метала, слика и разних друих предмета.

Допремљено је 4.310 књига (мада је сама епископска библиотека у Плашком имала преко 6 000 свезака. Своју библиотеку имало је и Гомирје, као и бројне црквене општине).

Епархија горњокарловачка је у својој историји међу своја 23 архијереја, имала и више снажних истакнутих личности, међу којима и неколико људи од пера. То су епископи: Лукијан Мушицки, Евгеније Јовановић, Иларион Зеремски и Никанор Иличић. Епископ Данило Јакшић (1751-1771), човјек светог живота, који је импресионирао и Доситеја, у другој половини ХВИИИ вјека, два пута шаље у Русијугомирског игумана Теофила Алексића. Из Кијева доводи шишатовачког свештеномонаха Симеона Балтића, који ће по жељи и позиву Епископа Данила у Гомирју отворити гомирску иконописну школу, која ће под тим именом ући у нашу културну историју. Теофил је са собом донио право благо поклона из Русије за Гомирје у књигама, одеждама и сакралним предметима од метала. Због веза са Русијом, Епископ Данило Јакшић није (мада изабран већином гласова) могао постати митрополит карловачки а из манастира Гомирја морао је отићи и игуман Теофил.

Стварање сакралне баштине у Епархији настављено је послје Другог свјетског рата. Саградило се више стилских цркава, израђено више уметничких иконостаса. Глинску цркву са њена два олтара, краси и умјетнички иконостас, као и две монументалне фреске: Српских светих мученика за вјеру, који је и иконостас у њихову славу освећеног другог олтара, као и фреска Сабор Светих Срба на 32 квадратна метра у луку изнад иконостаса.

На подручју Епархије обновљен је велики број храмова и парохијских домова свакако највећом заслугом донацијама вјерника из иностранства. Крајем осамдесетих православни вјерници полако се враћају у окриље своје Цркве. Један од главних разлога је био и пад тоталитарног и поготово у крајевима Епархије горњокарловачке, антицрквеног, комунистичког режима. Увиђа се и потреба попуњавања парохија свештенством као и интензивна обнова порушених храмова и парохијских домова. Нажалост 1991. године започео је бесомучни рат који је обухватио највећи дио Епархије горњокарловачке, рат у којем је Епархија од њеног оснутка до 1991. године доживјела своје највеће страдање. Саборни храм Светог оца Николаја, потпуно је уништен као и Епископски двор у Карловцу. Зграда је опљачкана а потом минирана (1993. год.). Након минирања 1993. године пописано је сакрално благо које се налазило у депоу Епархијског музеја и евакуирано у депое државних институција (утврђено је да су кутије са благом биле обијане и отворане) . Још увијек се нажалост не зна прави губитак сакралних предмета, икона и свега осталог што се налазило у депоу Епархије као и у канцеларијама Епископа и свештеника.

Рат је прошао и постоје назнаке да би могло доћи до интензивнијег почетка обнове Епархијског двора као и Саборног храма. Прије извјесног времена у Карловац је враћен највећи дио сакралних музејских предмета Епархије, као и иконостас Саборног храма Светог оца Николаја у Карловцу, које су добри и честити људи сачували након минирања зграде Епархије и депонирали их у Загребу.